

Masyarakat **KELABIT**

Tradisi dan
Perubahan Sosial

POLINE BALA

Masyarakat
KELABIT
Tradisi dan
Perubahan Sosial

Masyarakat **KELABIT**

Tradisi dan
Perubahan Sosial

P O L I N E B A L A

ITBM

Institut Terjemahan & Buku Malaysia

Kuala Lumpur
2017

PENA

Buku **MASYARAKAT KELABIT TRADISI DAN PERUBAHAN SOSIAL**
ini diterbitkan oleh Institut Terjemahan & Buku Malaysia Berhad dengan
kerjasama Persatuan Penulis Nasional Malaysia.

Diterbitkan oleh:

INSTITUT TERJEMAHAN & BUKU MALAYSIA BERHAD

(No. Syarikat: 276206-D)

Wisma ITBM, No. 2, Jalan 2/27E

Seksyen 10, Wangsa Maju

53300 Kuala Lumpur

Malaysia

Tel.: 603-4145 1800 Faks: 603-4142 0753

E-mel: publishing@itbm.com.my Laman Web: www.itbm.com.my

Cetakan Pertama 2016

Cetakan Kedua 2017

Penerbitan © Institut Terjemahan & Buku Malaysia Berhad

Teks © Poline Bala

Hak cipta terpelihara. Tidak dibenarkan mengeluarkan ulang mana-mana bahagian teks, ilustrasi dan isi kandungan buku ini dalam apa jua bentuk dan dengan apa jua cara, sama ada secara elektronik, fotokopi, mekanik, rakaman atau cara lain kecuali dengan keizinan bertulis daripada Institut Terjemahan & Buku Malaysia Berhad, Wisma ITBM, No. 2, Jalan 2/27E, Seksyen 10, Wangsa Maju, 53300 Kuala Lumpur.

Perpustakaan Negara Malaysia Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

Poline Bala, 1969-

Masyarakat Kelabit Tradisi dan Perubahan Sosial / Poline Bala.

ISBN 978-967-460-095-2

1. Kelabit (Malaysian people)--History. 2. Kelabit (Malaysian people)

--Social life and customs. I. Judul.

305.899230959522

Editor: Ahmad Zamani Ishak

Reka bentuk kulit: Azalan Hussain

Dicetak di Malaysia oleh:

Attin Press Sdn. Bhd.

No. 8, Jalan Perindustrian PP4

Taman Perindustrian Putra Permai

Bandar Putra Permai

43300 Seri Kembangan, Selangor

KANDUNGAN

<i>Prakata</i>	<i>vii</i>
Bab 1 Masyarakat Kelabit	1
Bab 2 Sejarah Asal Usul dan Perpindahan	17
Bab 3 Sistem Organisasi Sosial dan Politik	33
Bab 4 Sistem Kepercayaan Tradisional dan Pantang Larang	49
Bab 5 Kegiatan Perekonomian	73
Bab 6 Keluarga, Perkahwinaan dan Kekerabatan	111
Bab 7 Tradisi dan Budaya Material	135
Bab 8 Pengaruh Luar di Dataran Tinggi Kelabit	149
Bab 9 Perubahan dalam Malaysia	169
Bab 10 Penutup	191
<i>Bibliografi</i>	<i>197</i>
<i>Biodata Penulis</i>	<i>201</i>

PRAKATA

BUKU ini berkaitan dengan masyarakat Kelabit di Sarawak. Walaupun idea dan kandungan dalam buku telah ditulis secara persendirian, namun ia tidak mungkin menjadi kenyataan tanpa sokongan dan nasihat daripada pelbagai pihak – rakan-rakan sekerja, sahabat handai, kaum keluarga jauh dan dekat, serta pelbagai institusi. Oleh itu, saya ingin merakamkan ucapan penghargaan dan terima kasih yang mendalam kepada pihak-pihak berkenaan.

Rakan saya – Dr. Jeniri Amir merupakan individu yang banyak memberi dorongan dan dukungan agar penulisan buku ini selesai, dan saya tidak mengangkat bendera putih di tengah jalan. Liku-liku cabaran yang diharungi ketika proses penyelidikan dan penulisan hanya dimungkinkan dengan minat yang disemarakkan oleh banyak pihak. Individu lain yang banyak memberi dorongan ialah Profesor Spencer Empading, Profesor Madya Dr. Neilson Ilan, Profesor Dr. Alvin Yeo Wee, Dr. Faisal Hafiz, Dr. John Phoa, Dr. Arnold Puyok dan para pensyarah di Fakulti Sains Sosial, Universiti Malaysia Sarawak.

Banyak rakan, baik di Malaysia mahupun di luar negara turut memberi sumbangan sehingga terhasilnya buku ini. Sejangkapan bunga penghargaan khusus saya persembahkan kepada Profesor Cliff Sather dan isteri beliau, Louise, serta Jason Gathorne-Hardy di Suffolk, United Kingdom.

Saya amat berhutang budi kepada anggota keluarga dan saudaramara saya. Saya tujukan ucapan penghargaan setinggi-tingginya dengan rasa kasih sayang yang amat mendalam dan tulus ikhlas

kepada keluarga dan saudara-mara, jauh dan dekat, khususnya kepada Dato' Sri Jacob Ridu dan isteri beliau Datin Sri Garnette Jalla Ridu. Merekalah yang banyak memberi dorongan yang sukar digambarkan dengan kata-kata sepanjang kerjaya saya sebagai ahli akademik. Mereka berdua memperlihatkan minat yang mendalam terhadap aktiviti akademik saya – baik penyelidikan, penerbitan mahupun pembangunan komuniti. Individu lain yang perlu disebut jasa dan sumbangan mereka ialah adik-beradik yang sentiasa saya kasihi – Mary, Supang, Samson, Doris, Diana, Sigang, Esther, Ho Chee Sun, Alex, dan Thomas Chung. Juga, ibu bapa saya yang sentiasa melimpahkan kasih sayang tanpa sempadan – mendiang Pun Debpur dan Buren Mupun. Selautan kata tidak mungkin dapat menyatakan penghargaan dan rasa berhutang budi saya kepada mereka. Sepupu saya juga merupakan sumber ilham dan inspirasi yang sentiasa menyemarakkan keghairahan saya dalam penulisan buku ini dan karya lain.

Penghargaan yang tidak terhingga juga saya dedikasikan kepada jurufoto yang berikut: Ira Tanid, Rubin Jala, Maren Lutu, Osart Jalong, Jason Gathrone Hardy dan Mathew Sulkei atas kesudian mereka memberi keizinan kepada saya menggunakan gambar mereka dalam buku ini.

Saya amat berhutang budi kepada masyarakat saya sendiri, yang menjadi tonggak dan inti perbincangan dalam buku ini – masyarakat Kelabit di Sarawak. Kepada merekalah buku ini saya tujukan. Banyak daripada anggota masyarakat berkenaan menjadi telaga inspirasi yang subur dan mengasyikkan, serta sebagai sumber rujukan yang mengilhamkan untuk generasi mendatang. *Lun merar Sina'*, *Tama'* dan *Tepu'* di Bario wajar menerima segugus kata-kata penghargaan atas sumbangan data dan maklumat berguna dan kaya tentang masyarakat Kelabit. Sesungguhnya, tidak mungkin saya dapat menyebut nama mereka satu per satu – mereka yang telah mengongsikan kebijaksanaan, kearifan tempatan dan pengalaman berharga mereka dengan saya.

Saya juga turut ingin mengukir kata-kata terima kasih dan seikhlas penghargaan kepada para penyelidik lain dalam masyarakat Kelabit dan masyarakat lain yang telah menghasilkan karya tentang masyarakat Kelabit. Karya mereka itulah yang banyak dirujuk dan memberi landasan untuk buku ini. Terima kasih tidak terhingga, antara lain, kepada Dato' Balangalibun, Yahya Talla, Ramy Bulan,

Prakata

Dato' Ose Murang, Lucy Bulan, Kelvin Egay, Monica Janowski, Matthew Amster, Sarah Hitchner, Profesor Graeme Barker, Lindsay R. Lloyd-Smith, dan Valerie Mashman.

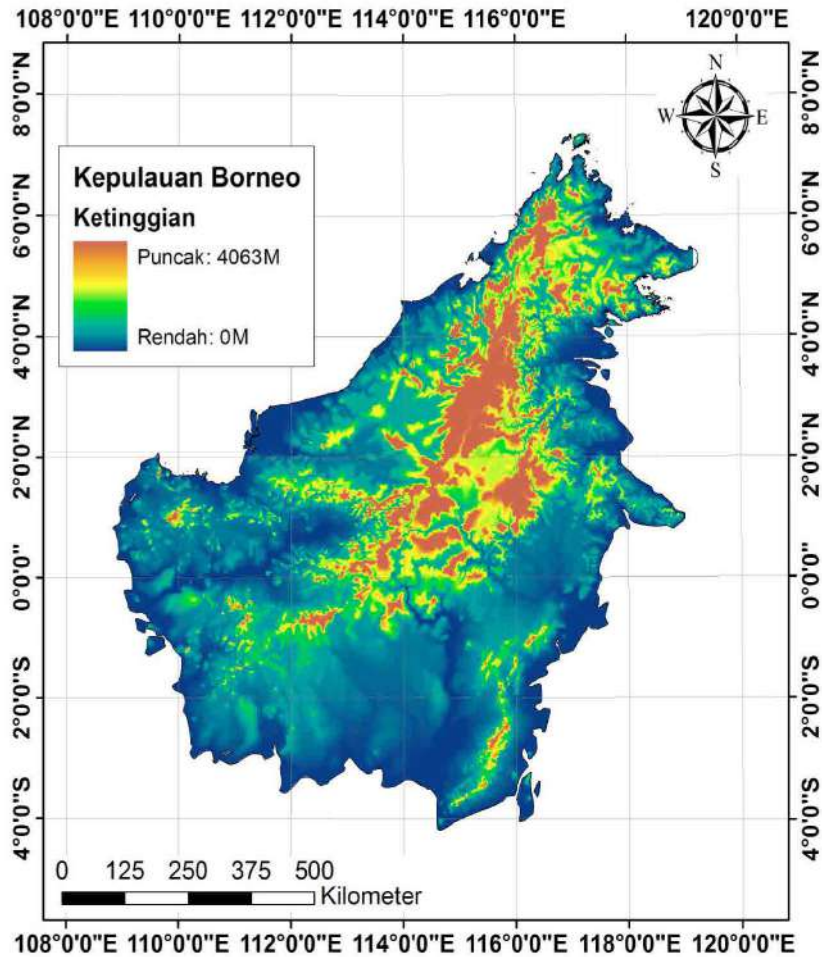
Poline Bala

BAB 1

MASYARAKAT KELABIT

LUN KELABIT merupakan salah satu suku kaum yang terkecil di Borneo dengan bilangan seramai 1,731 orang pada tahun 1939 dan telah berkurang kepada 1,612 orang pada tahun 1947. Pada tahun 1960 pula, ia meningkat kepada 2,040 orang. Berdasarkan Banci Penduduk 1968, terdapat seramai 3,715 orang Kelabit dan pada tahun 1970 pula, terdapat seramai 2,541 orang. Pada tahun 1980, ia telah meningkat kepada 3,821 orang dan dianggarkan telah meningkat kepada 5,059 orang dalam tahun 1987. Ini berdasarkan kepada kadar pertumbuhan sebanyak 4 peratus bagi tahun 1970–1980. Berdasarkan Statistik Nasional, terdapat 5,002 orang Kelabit pada tahun 2000 dan telah meningkat kepada 9,000 orang pada tahun 2008.

Hari ini Lun Kelabit terdapat di merata tempat di Malaysia dan juga di luar negara. Namun masyarakat ini secara tradisinya mendiami Dataran Tinggi Kelabit di Pulau Borneo, dan juga termasuk di kawasan lembah Sungai-sungai Madihit dan Seridan. Dataran ini merupakan sebahagian daripada kawasan dataran tinggi yang terletak di tengah Pulau Borneo dan membentuk sebahagian daripada banjaran gunung yang menjadi tulang belakang pulau tersebut. Banjaran gunung ini menganjur secara melintang merentasi Pulau Borneo dari Gunung Kinabalu (13,435 kaki) di barat laut sehingga ke Gunung Raya di barat daya (Peta 1). Pada asasnya banjaran ini mempengaruhi keadaan iklim, arah aliran sungai dan juga kehidupan pelbagai masyarakat peribumi yang terdapat di kawasan pedalaman Pulau Borneo. Ini termasuklah masyarakat Kelabit di Dataran Tinggi Kelabit.

Peta 1 Pulau Borneo

GEOGRAFI FIZIKAL DATARAN TINGGI KELABIT

Dataran Tinggi Kelabit terletak 1,000 kilometer dari kawasan pantai dan berdekatan dengan sempadan antarabangsa di antara Sarawak dan Kalimantan (Peta 1). Oleh sebab lokasinya jauh di kawasan pedalaman Pulau Borneo, Tom Harrison (1959c:4) telah menyarankan bahawa, “Psychologically, if not exactly physically smack in the middle of Borneo lies the Plain of Bah”.

Hari ini kawasan dataran ini merupakan kawasan pertemuan dua buah wilayah politik di Pulau Borneo, iaitu Kalimantan (Indonesia) dan Sarawak (Malaysia). Ia mempunyai keluasan 1,500km persegi dan ketinggian 3,220 kaki sehingga 3,481 kaki dari paras laut. Jarak di antara Kampung Pa Lungan yang merupakan petempatan yang paling utara dengan Kampung Batuh Patung yang merupakan petempatan yang paling selatan di atas dataran ini adalah lebih kurang 45 batu (rujuk Peta 4).

Dataran ini dikelilingi oleh gunung-ganang yang tinggi serta banjaran-banjaran gunung yang mempunyai ketinggian sehingga 8,000 kaki dari paras laut. Terdapat tiga buah banjaran dan gunung utama di sekeliling dataran ini, iaitu Banjaran Tamabuh di sebelah barat dengan ketinggian sebanyak 3,500 kaki sehingga 6,000 kaki dari paras laut, dan menjunam sehingga 1,500 kaki di bahagian sebelahnyanya. Ini termasuk gunung berkembar Batuh Lawih yang terletak pada ketinggian (2,046 meter puncak yang tinggi) dan 1,850 meter (puncak yang rendah) dari paras laut. Keadaan ini menyebabkan dataran ini amat sukar dihubungi dari sebelah barat. Di sebelah timur pula, terdapat Banjaran Apo Duat dengan ketinggian kira-kira 5,000 kaki daripada paras laut. Banjaran ini lebih rendah berbanding dengan Banjaran Tamabuh. Oleh itu, ia lebih mudah direntas untuk sampai ke kawasan-kawasan tanah tinggi lain yang berdekatan. Manakala di sebelah utara dataran ini, terdapat Gunung Murud yang merupakan gunung tertinggi di Sarawak, iaitu terletak pada 7,950 kaki daripada paras laut. Di bahagian selatan dataran ini pula, terdapat kawasan yang menjunam secara mendadak ke bawah, menyebabkannya sukar dilalui kecuali dengan berjalan kaki.

Terdapat juga kawasan-kawasan tinggi lain yang penting dari segi geografi fizikal di dataran ini. Ini termasuk banjaran seperti Apad Dari (Banjaran Dari) yang merupakan kawasan tinggi yang terletak di antara dua batang sungai utama yang terdapat di dataran tersebut. Apad Masia atau Apad Runan pula terletak di sebelah selatan dataran tinggi ini.

Dataran Tinggi ini membentuk sebahagian daripada punca sungai dan kawasan hulu bagi beberapa batang sungai penting dan besar yang terdapat di Pulau Borneo. Sungai-sungai tersebut ialah Sungai Baram yang mengalir ke sebelah Pantai Barat berdekatan dengan Bandar Miri, Sungai Limbang-Trusan yang mengalir ke dalam Teluk

Brunei di sebelah barat daya dataran ini, manakala sungai-sungai yang lain iaitu Sungai Padas, Sungai Kerayan dan Sungai Bahau, yang merupakan punca sungai bagi Sungai Mentarang dan Sungai Kerayan pula mengalir ke sebelah timur menuju ke arah kawasan delta pantai yang terletak bertentangan dengan Pulau Tarakan di Kalimantan Timur. Keadaan ini menyebabkan kawasan ini dipanggil sebagai “the geographical heart of Borneo, centre of mighty rivers and the crown of the Spinal range”, oleh Tom Harrisson (1949:136).

Kawasan dataran tinggi ini diairi oleh dua batang sungai utama, iaitu Pa' Debpur dan Pa' Kelapang. Pa' Debpur mengalir dari sebelah utara merentasi kawasan rata di bahagian belakang Bario menuju ke arah selatan. Pa' Kelapang pula mengalir dari sebelah tenggara menuju ke arah selatan, merentasi kawasan Kelapang yang terletak lebih ke selatan dataran ini. Kedua-dua batang sungai ini kemudiannya akan bertemu selepas mengalir jauh dari dataran ini untuk membentuk punca Sungai Baram yang merupakan salah satu sungai terbesar dan terpenting di wilayah negeri Sarawak. Kedua-dua batang sungai ini dan cabang-cabang sungai berkenaan memainkan peranan penting dalam kehidupan masyarakat yang menduduki dataran ini. Sungai-sungai ini mempengaruhi corak petempatan awal dan ekonomi mereka di situ, iaitu sungai-sungai ini menjadi asas bagi kegiatan ekonomi dan corak petempatan Lun Kelabit yang menduduki kawasan dataran tersebut.

Walau bagaimanapun, berbeza dengan kawasan-kawasan lain di Borneo, sungai-sungai di dataran ini tidak memainkan peranan penting sebagai jalan perhubungan dan pengangkutan di antara kawasan ini dengan kawasan-kawasan lain di Borneo.

Sungai-sungai yang terdapat di dataran tersebut seperti Pa' Debpur dan cabang-cabangnya serta Pa' Kelapang dan cabang-cabangnya, dan juga sungai-sungai besar yang mengalir keluar dari dataran tersebut ke kawasan luar seperti Sungai Baram, Padas, Limbang-Trusan, Sungai Bahau dan Kerayan amat sukar digunakan sebagai jalan perhubungan dan pengangkutan keluar. Ini adalah kerana keadaan fizikal sistem sungai yang terdapat di situ seperti air terjun, lurah yang dalam dan sempit menyebabkan sungai-sungai sukar, malah mustahil digunakan sebagai jalan perhubungan utama.

Iklim di dataran ini agak unik berbanding dengan kebanyakan kawasan di Borneo terutamanya dengan kawasan pantai. Ini adalah kerana ketinggian dataran ini mencecah 4,000 kaki daripada paras laut. Pada amnya, ia mempunyai suhu yang lebih rendah kerana mempunyai latitud yang lebih tinggi berbanding dengan kawasan sekitarnya. Suhu hariannya adalah dalam lingkungan 19.6°C sehingga 22.8°C. Hujan tahunannya adalah rendah dan ini adalah kerana dataran ini terletak di kawasan lindungan hujan. Banjaran Tamabuh yang terletak di bahagian barat dataran ini berperanan sebagai kawasan pelindung bagi dataran ini daripada hujan lebat yang dibawa oleh angin monsun dari kawasan pantai.

Terdapat dua jenis tanah utama yang terdapat di dataran ini, iaitu jenis aluvium yang merupakan tanah basil pemendapan akibat banjir dan jenis “residual” iaitu sisa dan baki tinggalan banjir sungai-sungai yang terdapat di dataran tersebut. Kedua-dua jenis tanah ini dianggap amat sesuai untuk kegiatan pertanian.

Satu kajian tanah tanih yang dijalankan oleh Eilers dan Loi (1982:7) pada tahun 1980 menunjukkan terdapat kawasan tanah paya yang agak luas terutamanya di sekitar Lam Bah Ariu (Bario) yang dianggap tidak sesuai untuk pertanian kecuali dengan mengeluarkan lapisan paya tersebut. Lapisan paya ini terdapat di permukaan tanah dan didapati lebih dalam di sekitar, kawasan Lam Bah Ariu tetapi lebih cetek ke sebelah timur dataran ini. Oleh itu, penanaman padi bukit tidak dapat dijalankan secara meluas di sekitar Lam Bah Ariu.

Seperti disarankan oleh para sarjana kedudukan geografi dataran tinggi ini di tengah-tengah Pulau Borneo dan keadaan orientasi ekologinya menyebabkan kawasan ini berada dalam keadaan terpencil dari kawasan-kawasan lain di Borneo sehingga abad ke-19. Ia terpisah dan berada jauh dari kawasan pantai Borneo. Orientasi fizikalnya menyebabkan dataran ini sukar dihubungi baik melalui darat dan juga sungai. Ini amat berbeza dengan kawasan-kawasan sekelilingnya yang amat mudah dihubungi dengan menggunakan sungai.

Oleh itu, jalan atau perhubungan utama ke kawasan ini terutamanya sebelum Perang Dunia Kedua adalah dengan berjalan kaki. Perjalanan ini mengambil masa sebulan dan kadang-kadang lebih daripada itu untuk sampai ke kawasan pantai. Perhubungan

darat dengan berjalan kaki menyebabkan penduduk-penduduk di dataran tersebut mempunyai kekuatan fizikal yang berbeza daripada komuniti-komuniti lain yang berdekatan seperti suku kaum Kayan dan Kenyah: "... they live naturally on foot travelling the Upland, Kelabits developed differently from Kayan-Kenyah type of general physique, powerful in their back, thigh and leg muscles ... but and Kenyahs of the lowland rivers" (Harrisson, 1959c:11).

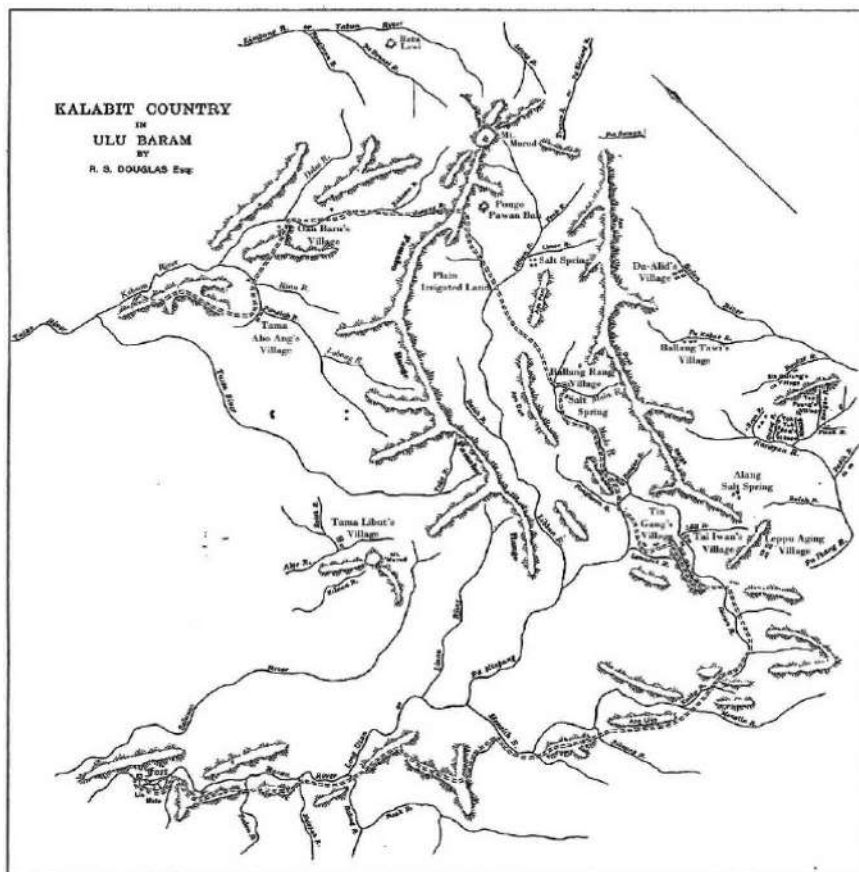
Halangan untuk menggunakan perahu sebagai jalan perhubungan utama, mempunyai kesan penting terhadap sejarah dan budaya penduduk yang terdapat di dataran tersebut. Selama beberapa abad, kawasan ini terpisah daripada kawasan-kawasan lain yang terdapat di hilir sungai dan menghalang Lun Kelabit daripada mempunyai perhubungan perdagangan yang erat dengan kawasan pantai. Keadaan ini telah menyebabkan dataran ini berada dalam keadaan terpencil. Kesannya, masyarakat di situ telah memperkembangkan cara kehidupan yang berbeza daripada masyarakat-masyarakat lain yang terdapat di hilir sungai dan kawasan pantai.

SIAPAKAH SUKU KAUM KELABIT (LUN KELABIT)?

Siapakah masyarakat Kelabit? Apakah anggapan mereka tentang diri mereka sendiri? Pengenalan terhadap masyarakat Kelabit dapat dibahagi dua iaitu panggilan yang diberikan oleh orang masyarakat luar terhadap mereka dan panggilan yang mereka beri untuk diri mereka sendiri. Mana-mana panggilan lebih dikenali dan digunakan, bergantung kepada proses sejarah. Dalam meninjau penggunaan sebutan untuk masyarakat Kelabit, adalah menarik ditinjau bagaimana sebutan itu digunakan selama beberapa ratus tahun tanpa tindakan balik mereka yang merugikan orang lain.

Sebelum kedatangan Barat, terdapat pendapat yang menyarankan bahawa suku kaum Kelabit (Lun Kelabit) pada peringkat awalnya tidak menggunakan nama suku kaum yang khusus bagi memperkenalkan kaum mereka (Bala, 2002). Sebaliknya, mereka lebih memperkenalkan diri mereka mengikut ciri-ciri pertapakan tempat tinggal mereka iaitu sama ada mereka di hulu atau di hilir sesebuah sungai, atau di lembah atau di atas

gunung tertentu. Misalnya orang-orang yang tinggal di kawasan hilir sungai dikenali sebagai Lun La'ud (Orang Hilir) manakala orang-orang yang tinggal di hulu sungai akan dipanggil sebagai Lun Dayeh (Orang Hulu). Lebih khusus lagi mereka akan memperkenalkan diri mereka mengikut nama sungai, lembah atau gunung yang terdekat dengan rumah panjang mereka. Misalnya orang yang membina kampung di sepanjang sungai atau Pa Terap akan memperkenalkan diri mereka sebagai Lun Pa' Terap (kami Orang Pa' Terap) iaitu "Pa'" ialah singkatan kepada "ebpa" yang bermaksud sungai.

Peta 2 Menunjukkan "The Kelabit Country" mengikut R.S. Douglas.

Dalam keadaan yang lebih luas, terdapat bukti yang menunjukkan bahawa Lun Kelabit memperkenalkan diri mereka sebagai Lun Lam Bawang Inan yang bermakna “orang yang menetap di wilayah ini” atau Lun Dayeh yang membawa maksud, orang yang menetap di hulu sungai. (*Lun* di sini merupakan singkatan kepada perkataan *Lemulun* yang bermakna orang dan suku kaum. Oleh itu, dalam penulisan ini Lun Kelabit digunakan secara bertukar ganti dengan masyarakat atau suku kaum Kelabit). Sebutan ini dapat dilihat dengan jelas daripada lagu-lagu tradisi dan cerita-cerita lisan apabila sebutan Lun Lembawang Inan ini digunakan dan bukannya Kelabit.

Walau bagaimanapun, sekarang ini sebutan Kelabit lebih kerap digunakan untuk merujuk kepada Lun Lem Bawang Inan sama ada yang masih menetap di Dataran Tinggi Kelabit mahupun untuk ahli-ahli masyarakat ini yang telah berhijrah ke kawasan-kawasan bandar. Mengikut sejarah, perkataan Kelabit ialah satu nama baharu yang tercipta semasa pertembungan awal suku kaum Lun Lam Bawang Inan dengan pengaruh Barat kira-kira pada permulaan abad ke-20.

Berdasarkan hasil penulisan sarjana seperti oleh Tom Harrisson (1958), Toynbee (1965:218) dan LeBar (1972:159), sebutan Kelabit ini berasal daripada pertemuan pertama antara Charles Hose yang merupakan Residen Bahagian Baram yang pertama pada tahun 1890-an dengan beberapa orang pelawat dari Pa' Labid. Pa' Labid pada ketika itu merupakan sebuah petempatan awal Lun Lembawang Inan dan ia memainkan peranan penting sebagai tempat pertemuan perdagangan (tamu) antara masyarakat Lun Lembawang Inan dengan kumpulan-kumpulan lain seperti Kayan dan Kenyah. Pada suatu ketika, beberapa orang pelawat dari Pa' Labid ini telah hadir melawat stesen kerajaan yang pada masa itu terletak berdekatan dengan Kuala Baram (1900) untuk membayar cukai dan untuk berdagang. Malangnya pelawat-pelawat tersebut tidak tahu bertutur apa-apa bahasa yang sedang digunakan di stesen tersebut. Apabila disoal “bangsa” mereka, jawapan mereka ialah “Kami orang dari Pa' Labid”. Pa' Labid ini telah disalahfahamkan sebagai Kelabit.

Daripada peristiwa pertemuan inilah nama Kelabit ditulis demikian rupa dalam dokumen-dokumen kerajaan. Sejak itu, secara

beransur-ansur nama Kelabit telah digunakan untuk merujuk kepada Lun Lam Bawang Inan atau Lun Dayeh yang menetap di Dataran Tinggi Kelabit dan digunakan secara meluas selepas Perang Dunia Kedua. Hari ini, sebutan tersebut telah diterima oleh masyarakat Kelabit dan diguna pakai sehingga ke hari ini sebagai pengenalan diri mereka sendiri.

PERHUBUNGAN DENGAN SUKU KAUM LAIN

Pada amnya keadaan orientasi ekologi di Dataran Tinggi Kelabit telah mempengaruhi cara hidup masyarakat Kelabit. Mereka telah memperkembangkan corak budaya hidup yang agak berbeza daripada suku kaum yang terdapat di sekitar mereka kecuali dengan suku kaum yang menetap secara berdekatan dengan mereka. Mereka berbeza daripada masyarakat lain dalam darjah dan aspek yang berlainan daripada satu suku kaum kepada suku kaum yang lain.

Perbezaan-perbezaan ini amat nyata dari segi berikut iaitu:

1. Kawasan persekitaran mereka yang jauh terpencil.
2. Kegiatan pertanian yang berasaskan penanaman padi sawah secara pengairan dan padi bukit serta penanaman tanaman-tanaman lain.
3. Walaupun keadaan ini semakin berubah pada satu ketika dulu rumah panjang merupakan satu organisasi ekonomi dan sosial yang unik.
4. Semangat keagamaan (terutamanya sebagai penganut agama Kristian) dan minat mereka dalam bidang pendidikan formal hari ini.
5. Sikap keterbukaan dan ingin tahu yang mendorong mereka untuk menceburi bidang-bidang baharu baik politik, sosial mahupun ekonomi.
6. Tahap migrasi dari kawasan pedalaman ke kawasan bandar yang sangat tinggi

Selain daripada enam ciri utama yang telah dinyatakan di atas, terdapat juga sifat-sifat lain yang boleh membezakan Lun Kelabit dengan suku kaum yang lain. Misalnya dari segi fizikal, kebanyakan mereka mempunyai tubuh badan yang tinggi, kuat dan gagah. Ini adalah disebabkan faktor keadaan alam sekitar mereka yang

lebih terpencil dan rumit. Dalam keadaan ini, mereka hidup sebagai sebuah komuniti yang sangat rapat antara satu sama lain dan pada masa yang sama agak tertutup daripada dunia luar. Ini juga mungkin oleh kerana keadaan sekeliling mereka yang telah memaksa mereka untuk bergantung antara satu sama lain. Oleh itu, orang yang telah kehilangan ibu bapa dan suami adalah terjamin untuk mendapat bantuan daripada ahli-ahli masyarakat yang lain. Ini amat jelas dari beberapa segi terutamanya terhadap sesiapa yang telah kehilangan ibu bapa dan suami. Keadaan seperti ini telah menyebabkan mereka bersifat terbuka antara satu sama lain sehingga seolah-olah tidak wujud konsep kebersendirian dalam kalangan masyarakat ini. Amalan-amalan interaksi sosial sedemikian kadang-kadang menyebabkan pelawat-pelawat dari dunia luar mendapatinya amat sukar untuk menyesuaikan diri dengan keadaan tersebut (Harrisson, 1949:143).

Pada darjah tertentu semua ini membezakan Lun Kelabit daripada masyarakat seperti Cina dan Melayu yang terdapat di kawasan pantai. Ini termasuk perbezaan dari segi bahasa dan cara hidup mereka. Begitu juga dengan suku kaum yang lain seperti Iban, Melanau, Bidayuh, dan lain-lain.

Namun demikian, Lun Kelabit mempunyai pertalian budaya yang erat dengan masyarakat-masyarakat lain seperti Lun Bawang, Kayan dan Kenyah walaupun mempunyai bahasa yang berbeza daripada mereka. Perhubungan yang paling erat adalah dengan Lun Bawang yang pada tradisinya mendiami Bahagian Kelima, Sarawak dan Lun Berian di sebelah Kalimantan. Ini adalah dari segi perhubungan bahasa dan budaya. Mereka merupakan jiran terdekat suku kaum Kelabit baik dari segi geografi atau cara hidup seperti yang telah dinyatakan pada peringkat awal tadi.

Corak perhubungan yang rapat di antara masyarakat-masyarakat ini telah membawa kepada usaha oleh para sarjana untuk meletakkan masyarakat kawasan Dataran Tinggi Borneo di bawah satu label yang sama. Oleh itu, terdapat berbagai-bagai nama yang telah digunakan oleh sarjana Barat mahupun tempatan untuk merujuk kepada suku kaum di pedalaman Borneo ini. Hose dan McDougall (1912) telah mengelompokkan kaum ini kepada satu kumpulan yang lebih luas berdasarkan budaya, cara hidup dan bahasa mereka yang hampir sama. Suku kaum ini telah dikelaskan

dalam kumpulan “Murut” yang terdiri daripada suku kaum Adang, Saban, Kerayan Libun, Lepu Asing, Tagal, Dusun, dan Tring.

Rousseau pula telah memasukkan suku kaum ini ke dalam Kumpulan Central Borneo yang lebih berdasarkan ciri-ciri ekologi yang dikaitkan dengan sifat sosial dan budaya. Beliau menyarankan bahawa ciri geografi fizikal seperti jurang dan jeram boleh juga digunakan sebagai garis sosial untuk memisahkan penduduk di hilir sungai daripada penduduk di hulu sungai. Oleh itu, beliau mendefinisikan Central Borneo sebagai:

“... the area from which the Kayan, Mahakam, Kapuas, Rejang and Baram originate. Geographically and socially Central Borneo is the area above the rapids, but some groups are culturally part of the centre have moved closer to coastal areas.... For the riverine people, rapids are social boundaries” (Rousseau, 1990:9).

Kumpulan Apo Duat pula telah digunakan oleh Hudson (1977) untuk mengklasifikasikan suku kaum ini di bawah satu kumpulan yang lebih besar. Ia merupakan satu klasifikasi yang berasaskan kepada cara hidup, budaya dan bahasa yang sangat erat dan kewujudan mereka bersama di pedalaman Borneo terutamanya di Gunung Apo Duat. Oleh itu, sebutan Apo Duat digunakan sebagai sebutan untuk mengklasifikasikan suku kaum ini. Suku kaum yang berada bawah klasifikasi ini ialah Lun Bawang, Tring, Adang, Saban, Libun, Potok, Milau, Berau, dan Kelabit.

1. Lun Bawang

Pada peringkat awalnya, suku kaum ini selalunya dipanggil sebagai Murut. Ini telah menyebabkan kekeliruan kerana nama ini juga merujuk kepada sekumpulan suku kaum di Sabah yang langsung tidak mempunyai pertalian bahasa dengan Lun Bawang. Oleh itu, penulis-penulis seperti Deegan (1974) dan Langub (1984) telah menggunakan rujukan Lun Bawang yang dianggap lebih sesuai dengan cerita lisan suku kaum tersebut.

Suku kaum Lun Bawang terdapat di kawasan Trusan dan lembah Sungai Limbang di Bahagian Kelima Negeri Sarawak, di Mengalong di Sabah dan di kawasan dataran tinggi di Kalimantan iaitu di Brian tetapi lebih dikenal sebagai Lun Brian. Mereka mempunyai perhubungan sosial, politik dan ekonomi yang

rapat dengan Kelabit di Dataran Tinggi Kelabit dan Lun Bawang di Ba Kalalan. Perhubungan ini memainkan peranan penting bagi kedua-dua kumpulan yang terdapat di bahagian Sarawak. Dalam penulisan ini, pengkaji menggunakan perkataan Lun Brian untuk merujuk Lun Bawang yang terdapat di Kalimantan dan Lun Bawang untuk merujuk kumpulan yang terdapat di Sarawak.

2. Adang

Mereka ini ialah penduduk awal yang terdapat di Sungai Adang, salah satu cabang utama Sungai Limbang. Hari ini, kawasan tersebut tidak didiami oleh mana-mana suku kaum. Terdapat pendapat yang mengatakan bahawa penduduk di Long Napir, Limbang hari ini ialah keturunan Adang (Saging, 1977:14).

3. Saban

Kebanyakan daripada mereka menduduki kawasan Sungai Bahau di Kalimantan. Sebahagian daripada mereka telah berhijrah ke Sarawak di sepanjang Sungai Puak dan Balong di hulu Sungai Kelapang terutamanya di Long Banga. Terdapat legenda Kelabit yang mengatakan bahawa suku kaum Saban dan Kelabit tinggal bersama-sama di Dataran Tinggi Kelabit tetapi terpaksa berpindah kerana terlalu ramai penduduk.

4. Libun/Nyibung

Suku kaum ini telah menetap di Sungai Pujungan, salah satu daripada cawangan Sungai Bahau di Kalimantan pada abad ke-19.

5. Potok, Milan dan Berau

Kumpulan-kumpulan ini terdapat di kawasan dataran tinggi yang terdapat di hulu Sungai Bawang di Kalimantan. Kebanyakan daripada mereka telah berhijrah ke negeri Sarawak. Terdapat pendapat yang mengatakan bahawa suku kaum Saban yang terdapat di hulu Sungai Baram sebenarnya suku kaum Berau yang berasal dari kawasan hulu Sungai Bahau dan Kaloen.

6. Lun Kelabit

Suku kaum ini terdapat di kawasan yang merupakan punca kepada Sungai Baram di Sarawak, iaitu Sungai Pa, Debpur dan Kelapang.

Kumpulan ini juga boleh didapati di Madihit, yang merupakan punca sungai bagi Sungai Limbang dan juga sebahagian terdapat di Tutoh, yang merupakan salah satu daripada cawangan Sungai Baram di Sarawak.

Kesemua suku kaum ini mempunyai satu bahasa yang hampir serupa walaupun terdapat variasi dari satu tempat ke satu tempat dari segi intonasi dan kehalusan suara. Misalnya, seorang Lun Bawang bercakap dalam intonasi yang lebih halus jika dibandingkan seorang Lun Kelabit yang bercakap lebih secara langsung, keras dan disertai dengan bunyi klik (hentian glotis) pada akhir pertuturan. Walau bagaimanapun, perbezaan yang paling nyata adalah pada tambahan dan pengurangan pada awal atau akhir sesuatu perkataan dan ayat. Di bawah ini terdapat beberapa perbezaan yang boleh dijadikan sebagai contoh:

Bahasa Malaysia	Lun Bawang	Kelabit
Bermain	<i>Meraut (merot)</i>	<i>Raut</i>
Bangun	<i>Temui</i>	<i>Tui'</i>
Tidak	<i>A...am</i>	<i>Na'am</i>
Bapa	<i>Ama</i>	<i>Tama'</i>
Emak	<i>Ina</i>	<i>Sina'</i>

Semua ini menunjukkan bahawa walaupun masyarakat di kawasan pergunungan dan pedalaman Borneo seperti Lun Kelabit telah memperkembangkan cara hidup yang boleh dianggap tersendiri namun mereka mempunyai hubungan bahasa yang erat dengan suku kaum lain seperti yang telah diamati oleh Hudson.

Pada hari ini, oleh sebab ciri-ciri budaya, gaya hidup dan bahasa yang amat rapat antara suku kaum Kelabit dengan pelbagai suku kaum yang mendiami kawasan pedalaman hulu sungai di Borneo Tengah, secara rasminya semua kumpulan ini diklasifikasikan sebagai Orang Ulu. Klasifikasi ini merangkumi suku kaum Baketan, Bisaya, Bhuket, Kayan, Kenyah, Berawan, Sebop, Lakiput, Kajang, Lahanan, Kejaman, Kelabit, Lisum, Seping, Lun Bawang, Penan, Sihan, dan Tabun.